

کارێگەر ییا تەمەنی ل سەر زمانێ پە یووە ندی کرنێ (باژیری دھوکی وەك نموونە)

چیمەن نیزامەدین مەحموود زیائەدین

**کاریکه‌رییا ته‌مه‌نی ل سه‌ر زمانێ په‌یوه‌ندی‌کرنێ
(باژی‌ری ده‌وکی وه‌ک نمونه)**

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسۆلینین کوردی

کاریگەرییا تەمەنی ل سەر زمانێ
پەیوهندیکرنی
(بازیری دھوکی وەك نموونه)

پەرتووک

چیمەن نیزامەدین مەحموود زیانەدین

نقیسەر

ئیکتی / ۲۰۱۹

چاپ

وارھیل عبدالباقی

دیزاین و بەرگ

دیارەبەدولنا

۳ - ۸ - ۹۰۸۰ - ۹۹۲۲ - ۹۷۸

ISBN

D - / ۲۳۰۱۳ / ۱۹

ژمارا سپاردنی

© مافی چاپی یی پاراستیە بۆ

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسۆلینین کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho

کاریگەرییا تەمەنی ل سەر زمانێ پەیوەندیگرنێ (باژیری دھوکی وەك نموونە)

چیمەن نیزامەدین مەحموود زیائەدین

پیشہ کی

ہدو و پنامہ کی کتب

ههه و النامهه كتيب

نیشانین پراگماتیکی:

ئەفّ ڤه کۆلینه ل سەر شروڤه کرنا زمانی پهیوهندیکنی- ئاخفتن -
 هاتیه ئەنجامدان، کو پشت بهستی ب ئاخفتنا دیالیکتا بادینی یا تهمه نین
 جیاوازل باژیروی دھوکی دکهت. ئاخفتنا وان هاتیه نڤیسین و شروڤه کرن، کو د
 ڤی بواریدا زیده باری بکارئینانا نیشانین خالبه ندییی، چه ند نیشانه یه کین دیترین
 تاییهت هاتیه بکارئینان دا کو رامانا نڤیسینین ڤه کۆلینی پتر نیژیکی رامانا
 ئاخفتنا تهمه نین جیاوازییت، ئەو نیشانه ئەڤین ل خوارینه:-

نیشانه	واتایین وان
:::	دریژکرنا دهنگین ڤاول
↑	ئاوازه کی بهرز
↓	ئاوازه کی نزم
.....	کههته کی پری ژ ئاخفتنی
,	بهردموامیا ئاخفتنی دناڤههرا رستاندا
●	جهی چهختکرنا ئاخفتنی و سه پاندنا وی
//	جهی دابرینا ئاخفتنی
-	گوتنن وان
(.)	مایکروپوس، راوهستانه کا زور کورت
=	هیچ ئاخفتنهک د ناڤههرا واندا نه هاتیه
ه. ه	هه ناسه کا بیستراو

ئاشكرايه كو پهيوهندييه كا كومه لايه تي و سايكولوژي دناقبه را زماني و مروقيدا ههيه، زمان بهردهوام د گوهوړينيدايه، كو مروق ب ئاساني ههست ب قى گوهوړينى دكهت. ئيك ژوان گوهوړينين ل سهر زماني مروقى پهيدادبن ته مهنه، واته ل دويش ته مهنى مروقى زماني وى دهيته گوهوړين و ههر قوناغه كا ته مهنى مروقى، جوړه شيوازهك و تايبه ته مهنديك ههيه، ب وى شيوه وى كو كهسهك نه شيت جهى كهسهكى دى بگريت، بو نمونه، د شياندا نينه كهسهكى دانعه مر ب شيوازى زاروكهكى ب ئاخيت، چونكى دى بيته جهى رهخنه گرتن و پيكه نينا خهلكى، ههر ب هه مان شيوه د شياندا نينه زاروكهك ب شيوازى سنيلهكى، يان دانعه مرهكى ب ئاخيت، چونكى جفاك ريكى پى نادهت، كهواته جفاك سه رپه رشتيا ب ريقه چوونا زماني دكهت.

۱- ناقونيشانى قهكولينى:

ناقونيشانى قهكولينى ژ (كارىگه ريبا ته مهنى ل سهر زماني پهيوهنديكرنى - باژيرى دهوكى وهك نمونه) پيك دهيت، كو قهكولينه كا زمانقانى دهروونيه، باسى داب و نهريتين زماني و شيوازين دهريپينى دكهت.

ب- گرنگيا قهكولينى:

گرنگيا قهكولينى د وى چهنديدايه كو تا نوكه هيچ قهكولينهك د قى بواريدا ل سهر زماني كوردى نه هاتيه نه جامدان، زيدهبارى قى چهندى گرنگيا داب و نهريت و شيوازى زمانى قوناغين ته مهنى مروقى و رهه ندين جفاكى و دهروونينى زماني د جفاكى كوردهواري و ل باژيرى دهوكى بو خوانده قانان ئاشنا دكهت.

ج- سنووری قه کۆلینێ:

ئەق قه کۆلین، د بنه رتدا نامهیه کا ماسته رییه. ب شیوهیه کی گشتی قه کۆلین ل سنووری زمانقانییا دهروونی، شیوازیین دهرپرینی د قوناغین ته مه نیین جیاوازا دیاردکته و تایبه ته ندییا دهنگی و لیکیکی و گوتن و دهرپرینی له شیین هه ر قوناغه کی ب ریکا شروقه کرنا نا قه پروکا دهرپرینی زمانی ب هه ردوو شیوین درکاندن و له شی ده ستنیشان دکته.

د- ئارمانجا قه کۆلین:

ئیک ژ ئه رکین زمانی دهرپرینا هزر و بیرانه، د قی بواریدا زمان ره وشته که کو زانیاری و بیر و بوچوون و هه ست و سوز و ئاره زوو ب ریکا دهرپرینی زمانی و له شی تییدا ره نگشه دهن. د قی قه کۆلینیدا ل دویش شیانان مه هه ولدایه ره هه ندی سایکۆلۆجی و سوسیۆلۆجی زمانی و زالبوونا هه ر ئیک ژ وان ل سه ر یا دیتر ل دویش قوناغین ته مه نی و ل سه ر خه لکی باژییری دهوکی پراکتیک بکهین و تایبه تیین زمانی هه ر قوناغه کا ته مه نی مروقی به رچا قکهین، چونکی مروق د هه ر قوناغه کا ته مه نییدا شیوازه کی تایبه ت یی هزرکرنی و دهرپرینی بکار دئینیت.

ه- ریبازا قه کۆلین:

ئەق قه کۆلین ل دویش ریبازا وه سفی و ل ژیر درویشمی زمانقانییا دهروونی (psycholinguistics) و پشت به ستن ب زانستی دهروونزانییا جقاکی هاتیه ئەهجامدان.

و- نا قه پروکا قه کۆلین:

قه کۆلین ژ بلی پیشه کی و ئەهجامان، ژ سی به شان (دوو به شیین تیوری و به شه کی پراکتیکی) پیک دهیت. د به شی ئیکیدا باسی (زمانی ب شیوهیه کی گشتی) هاتیه کرن، کو قان سه ردیپران ب خو قه دگريت: (ده ستپیکه ک دهرباره ی زمانی، پیناسین زمانی، تایبه تیین زمانی، ئه رکین زمانی، جورین زمانی، شیان و چالاکیا زمانی، ره هه ندین زمانی).

بهشی دووی یی تاییهته ب (په یوهندییا دناقبهرا زمانی و ته مه نیدا)، کو قان سهردییران ب خوڤه دگریت: (دهستیپک، تیورین گه شه کرنا زمانی، قوناغین ته مه نی مروقی، قوناغا زاروکینیا پی شوخت، قوناغا زاروکینیا نا فنجی و زاروکینیا درهنگ، قوناغا سنیلهی، قوناغا پیگه هشتنی، قوناغا نافه راستا ته مه نی، قوناغا دانعه مری) و گه شه کرنا هر قوناغه کی ژ قان قوناغان ژ لای (له شی و بزاقی، ژیری، زمانی، دموونی، جفاکی).

بهشی سیی یی تاییهته ب (کاریگه ریا ته مه نی ل سهر زمانی)، کو به شه کی پراکتیکیه و پیک دهیت ژ وه سفکرنا ناخستنا هر قوناغه کی ژ قوناغین ته مه نی مروقی (زاروکینی، سنیلهی، پیگه هشتی، نافه راستا ته مه نی، پیری)، ژ لای تاییه تییا (دهنگی، لیکسیکی، گوتن، زمانی له شی)، پاشی به راوردی دناقبهرا قان قوناغاندا هاتیه کرن. ل دوماهییا نامی گرنگترین نه جامین فه کولینی د چند خاله کاندا هاتینه دیارکرن و کورتییا فه کولینی ب زمانی عه رهبی و ئنگلیزی هاتیه نشی سین.

بەشی ئیکی

زمان

(تایبەتمەندی ورمەندی وی)

ههه و النامهه كتيب

١- دهستیگهك دهمبارهی زمانی:

زمان بهرزترین نامرازی دهمبرینییه ل دهف مروفی و گرنگترین ریكا پهیوهندیكرنییه دناقبهرا مروفی و دهمروبهریدا. پهیوهندیكرن پیداوئیستیگهكا زور گرنگه د ژیانیدا، كو ب ریكا وی مروفی بهشداریی د هزر و بیر و ههست و ئاراسته و مهبهستین كهسانین دهمروبهردا دكهت. زمان نامرازی گههاندنییه د ژيانا جفاكیدا و بنیاتی جیگیربوون و بهیزكرنا ریكین پیکشه ژیانیه. زمان نامرازی دهمبرینا ئارمزوو و پیداوئیستی و ههست و ههلوئیستانه و ریكا مروفییه د ریقهبرنا كار و بارین ژیانیدا، كو هه پيشكهفتنهك یا دهستكهفتیهك ژ زانست و زانیاری و پلین جفاکی و سیاسی ب پشتگیریا شیان و شارهزایین مروفیین زمانی ب دهستقه دهیت. ((زمان دهوریکی یهكجار باآ له ژيانی مروفیدا دهبینی بو ههرا لایهك دهچین و به ههرا لایهكدا دهمروانین دهبینین زمان له بهر دهست و دهمایه و بوته بهشیکی وا له مروفی كه ههرا گیز لیی جیا نابیتتهوه)) (محمد معروف: ١٩٨٧: ٣). زمان دكهفتیه د ناڤ ناڤهروكا رویدانین مروفایهتیدا، چونکی ریكا دان و ستاندن و تیگههشتن و ئالوگوركرنا هزر بیرانه و ریكا زانینا ریپاز و شهنگست و ئاراستین كهسان و ریكا كارتیكرنییه ل سهروان. ههروهسا زمان ههفكاریی و سههمهریكرنی و پیکشهژيانی ل گهل كهسان و دابینكرنا ئاشتی و تهناهی و ئارامیی د ناڤ جفاكیدا بجهدئینیت. زمان نامرازی گهشهكرنا هزرین مروفی و ئهزموونین وی و بهرههفكرنا وییه بو دان و داهینان و بهشداربوونی د جهئینانا ژيانهكا شارستانیا ههفچهرخدا. زمان بوویه جهی گرنگیدانا فهكوهر و زانایین شارستانی ژ بو تیگههشتنا داب و نهريت و روشنبیریا ههرا شارستانیهتهکی، چونکی ههرا سیستههمهکی زمانی رهنگشهدانا ژینگهه و دهمروونی كومهلهکی ژ كومهلین جفاکی دكهت. ههروهسا د شیاندا نینه مروفی د شارستانیهتهکی بگههیت بیی زانینا سیستههمی ویی زمانی د دهمبرینییدا (محمود سهران: ١٩٦٣: ١٩). ژبهرفی ئهگهری ((زمان ئهو هویه یه كه روزانه به ههزاران كهس پیوهندی له گهل یهكتردا دهكهن به بیی ئهوهی بیر له

چونیهتی کارکردنی ئەم کەرەستە ئەنتیکەیهدا بکەن)) (عەبدوڵسەلام نەجمەدین: ۲۰۰۷: ۱۹). ب قی شیوهی زمان گرنگترین تایبەتیه کو مروقی ژ هەمی ئافرانیدیین دیتەر جودا دکەت. هەرۆهسا ئامرازەکه کو ب هیچ رەنگەکی د شیاندنا نینه مروق دەست ژئ بەردەت، چونکی هەمی هەست و ئارەزوو و کار و بارین مروقیین پوژانە د هەر جفاکەکیدا ب ریکا زمانی دەینە بجهئینان، و ل دوماهیئ زمانی چاکترین ریکا گەهاندنییه بو دارشتنا بیر و بوچوونان و دەرپینا وان، و راکەهاندنا وان و گەهاندنا وان بو کەسانین دیتەر، واتە زمان گرنگترین داهینانا شارستانییه بو مروقی و ئەگەر زمان نەبایه، مروق نەدشیا شارستانییهت و پوشنبیری و کەلتووری خو پارێزیت.

۲- پیناسین زمانی:

زمانشان ل سەر سروشتی زمانی تا رادهیهکی دههف بوچوونن، به ئی بو پیناسه کرنا دیاردهکا وهکی زمانی بیرو بوچوونین جیاواز هه نه ژ وانا: - ((زمان پیرهویکی دهنگییه بو له یه کتر گهیشتن به کاردیت و به هوی رستهی ووتن و بیستنه وه له کومه لیککی دیاریکراودا کاردهکات. دهنگه کان رهمزن و واتا له خووه ومرده گرن)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۴). (ساپیر) دبیزیت: زمان ریکه که نه یا غهریزییه تایبته ب مروقیشه ژ بو مه بهستا په یوه ندی کرنی و شه گوهاستنا ههست و هزر و ئارەزوویان بکاردهیت و ژ کومه له کا هیمايان (دهنگان) پیک دهیت و ل ژیر دهسته لاتا مروقیدایه. ئەف دهنگه ب پلا ئیککی دهینه گوهداریکرن و ژ لایئ هندەک ئەندامین له شیشه دهینه دروستکرن کو ب ئەندامین درکاندنی دهینه نیاسین (ادوارد ساپیر: ۱۹۷۶: ۲۶). د قان هەردوو پیناسادا هاتیه دیارکرن کو زمان سیسیته مه کی دهنگییه و ژ بو تیگه هشتنی دناقبه را ئەندامین جفاکیدا دهیته بکارئینان. دهنگین زمانی هیمايين خو ب خوینه و هیچ په یوه ندی دناقبه را ناخی وناقلیکریدا نینه. ئانکو ل گەل ژ دایکبوونا مروقی، زمان ل گەلدا نینه، به لکو ب ریکا فیروونی ژ دەورو بهری، مروق فیری زمانی دبیت. (شتاینتهال) د وی باوه ری دایه

کو زمانی تاکه کهسی رهنگشهدانا بیر و بوچوونین وییه و زمانی جفاکی
 رهنگشهدانا ههستی جفاکییه و رامانا پهیشی یا سنووردارنینه، چونکی ب باری
 دهرونی و نهزموونین مروقیشه دهیته گریدان، ژ بهر فی نهگهری رامانا پهیشی
 ناهیته زانین تاکو ژ لایئ کهسهکیشه نههیته گوهداریکرن (میلکا افیتش: ۲۰۰۰:
 ۷۴). ((زمان پیرهوهکه- سیستهمهکه- ژ نهوهکی- جیلهکی - بو نهوهکی
 دیتر دهیته فهگوهاستن، ئەف پیرهوه یا پیکهاتیه ژ کومهلهکا نیشان و
 پوهلهگراماتیکا کو ئەواناژی خو جهبوونهکا جیگیر وچهسپاو نینه)) (عبدالوهاب
 خالد: ۲۰۰۵: ۳۰). ل دویف فان ههردوو پیناسان، زمان ههردهم د گوهورپینیدایه ب وی
 شیوهی کو ئەگهه هوارین (ئاینی، ئابوری، جوگرافی، .. هتد) کارتیکرنی لی
 نهکهن، باری دهرونی تاکه کهسی کارتیکرنی لی دکهت کو ئەگهه مروقی دوو
 جارن ههمان رسته یان ئاخستن دوباره بکتهت، دی ههه جارهیکی ب شیوهیهکی بیژیت
 کو هیژ و ئاوازه گوهورپینی د ئاخستنیدا دکهن. (فردینان دی سوسور) دبیژیت:
 (زمان بهرههه می جفاکهکی ههف زمانه و کومهلهکا داب و نهريتین مفادارن بو
 وی جفاکی، داکو هاریکاریا تاکه کهسین وی بکتهت د کارئینانیدا) (فردینان
 دی سوسور: ۱۹۸۵: ۲۷). بلوک و تراگهه (Bloch and Trage) د پهرتوکا خودا ئەوا ب
 ناخی (Outlin of linguistic and analysis) (کورتیا زماننایی و شروقه کرنا وی)
 ب فی شیوهی پیناسا زمانی دکهن: زمان سیستهمهکی جفاکییه کو ژ هیمایین
 درکاندینین خو ب خوی پیک دهیت و ب ریکا وان تاکه کهسین جفاکی
 هاریکاریا ئیک و دوو دکهن (John Lyons:1985:4). د فان ههردوو پیناساندا پتر
 گرنگی ب ئەرکی جفاکیی زمانی هاتیه دان و ئەو رولی زمان د ناخ جفاکیدا
 دگیریت، کو زمان بهرههه و داهینانا جفاکییه و ئەرکی وی یی سهههکی
 هاریکاری و پیکشه ژیانه دناقهههرا ئەندامین جفاکیدا. (فریحه) دبیژیت: زمان پتره
 ژ کومهلهکا دهنگان و پتره ژ وی چهندی کو ئامیرهک بیت بو هزرکرن و دهرپرینا
 ههست و سوزان، بهلکو پارچهیهکه ژ کیانی گیانی مروقی و کریارهکا فیزیکی و
 جفاکی و سایکولوژییا زور ئالوزه (نایف محمود: ۱۹۸۵: ۱۵). د فی پیناسیدا زمان ب

سى كريارانقه هاتيه گريدان، نهوژى كرياتا فيزيكى، كو ئامازهى ب وى چهندى دكهت دهى دهنگين زمانى دهينه دركاندن و دهرئىخستن، نهف شهپولين دهنگى دكهفنه د نافا بايدا و ژ لايى دريژى و كورتى و بهرزى و نزمى و... هتد دهينه پيشان. نهف چهنده د زانستى فيزيكىدا دهينه بكارئينان. ههروهسا ئامازه ب ئهركى جفاكىي زمانى هاتيه دان كا چهوا زمان دبته ريكه كا پهيوهندىكرنى و گههاندنى دناقبهرا تاكه كهسین جفاكىدا. ژ لايى سايكولوژيشه ئامازه ب زمانى هاتيه دان كو زمان دبته ئامرازهك بو دهرپرنا هزر و بير و ههست و سوزان ژ دهروونى مروقى بو كهسانين دهوروبهر. ب قى شيوهى زمان كوومهلهكا هيمايانه كو واتايين جياواز ددهت و شارمزاويهكا تايهته ب مروقىشه كو هاريكارييا مروقى دكهت داكو ببته نهندامهكى كاريگهر و چالاک د ههمى بوارين ژيانيدا، د نافا وى جفاكىدا نهوى تيدا دژيت.

۳- تايهتايين زمانى:

زمان دياردهكا زور ئالوزه، ل گهل قى چهندى، چهند سيمايهك تيدا دهينه ديتن، كو نهف سيمايه د تايهتن ب زمانيشه و ل دويش فان سيمايان دهيته شروفهكرن و ناقهروكا وى دهيته زانين، ژوان سيمايان:

۱. زمان رهوشته (Language is Tradition):

نهف تايهتايه ئامازهى ب وى چهندى دكهت كو زمان تشتهكى بوماوهى (زكماكى) نينه، واته ل گهل پهيدا بوونا مروقى زمان پهيدا نابيت، بهلكو رهوشتهكه (داب ونهريتهكه)، مروف ب ريكا فيربوونى ژ دهوروبهري فيرى زمانى دبته. (چومسكى) دبنيته كو زمانى مروقى دهيته ومركرتن و فيركرن. د ماوى گهشهكرنيدا، زاروك ريكيين دهرپرنا زمانى و پيكهاتنا رستان دومرگريت و دكهته د نافا زمانى خودا، پاشى دشيت ب شيوهيهكى داهينايى بكاربينيت و ل دوماهيى دهيته فهگوهاستن ژ دهستهيهكى بو دهستهيهكى ديتر (جمعه سيد يوسف: ۱۹۹۰: ۴۴). نهگهر ب ديتنا تيورا بايولوژى نهوا د وى باومريدا كو زوريهى زانياريين

ژمارهیهکی زۆر کهم و مردهگرن ، ئەگەر چی ئەندامانی ئاخاوتن دەتوانن ژمارهیهکی زۆری دەنگ دەربرن)) (ئازاد رەمەزان عەلی: ۲۰۰۵: ۱۳). واتە ((لێرەدا مەبەستمان ئەوەیە کە زمان پێویستی بە قەناتی دەم و گوی هەیه و بەلای کەمەوه دەبێت قسەکەریک و گویگریکمان هەبێت (هەر چەندە هەردوو دەورەکە تاکە کەسیک دەتوانی پێکەوه بیان بینی وەک کاتیک کەسیک لە بەر خۆیە قسە بکات) و دوو کەسەکەش دەتوانن دەورەکانیان ئالوکۆرەکن بە واتای ئەوه گویگر ببیتە قسەکەر و بە پێچەوانەوه)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۷). (دی سوسیئر) دبیژیت: هەر سیستەمەکی زمانی ژ زنجیرهیهکا دەنگین جیاواز ئەوین زنجیرهیهکا واتیین جیاواز دەن، پێک دەیت (محمی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۱۹). ب قی شیوهی زمانی مروقان ژ دەنگان پێک دەیت، و ئەق دەنگە دەمی ژ لای گۆهداریشه دەینه گۆهداریکرن، واتیین جیاواز دەن.

ت. زمان هێمایە (Language is Symbol):

هەر زمانەک ژ کۆمەلەکا دەنگان پێک دەیت. ئەق دەنگە دەمی دەینه لێکان، هێمایین جیاواز پێک دئینن، کو واتیین جوراوجور دەن. ((کە دەلین دەنگەکانی زمان (رەمزن) مەبەستمان ئەوەیە کە ئەم دەنگانە شتیکی دەنوینن کە خویان نین و پەيوهندی نیوان شتەکە و ئەو دەنگەکە دەینوینی پەيوهندییهکی لە خو وەیه)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). واتە ((هیچ پەيوهندیەک لە نیوان رەمز و واتاکە واتە دال و مەدلول دا نییه و تەنیا کەسەکانی کۆمەل لە نیوان خویاندا ریکەوتوون و دیارەکانیان ناو لێناوه)) (عەبدوڵسەلام نەجمەدین: ۲۰۰۷: ۹). ژ بەر قی چەندی دەمی پەیشا (Tree) دەیتە گوتن، ئەو کەسی زمانی ئنگلیزی بزانی و تیبگەهیت، ئیکسەر وینی (دار) ی د میشکی ویدا دروست دبیت و ب هیچ رەنگەکی هزرا خو د دەنگین دەربریدا ناکەت. بەلی ئەو کەسی زمانی ئنگلیزی نەزانی و تینەگەهیت، وینی داری د میشکی ویدا دروست نابیت و ئەقان دەنگان ب شیوی قیژیان گۆلیدبیت و ب هیچ رەنگەکی د رامانا پەیشی ناکەهیت)

(روی.سی.هیجمان: ۱۹۸۹: ۱۴۵). په‌ی‌شا (Tree) ل ده‌ف کوردان (دار)ه، ل ده‌ف عه‌ره‌بان (شجره)یه، واته دانانا هی‌مایان ژ ج‌شاکه‌کی بو ج‌شاکه‌کی دیت‌ر ده‌یته گوه‌ورپین، ئە‌گەر به‌روف‌اژیبیا، رهن‌گه ب ت‌نی په‌ی‌شه‌ک بو (دار)ی د هه‌می زماناندا هاتبا ب‌کارئینان. هه‌روه‌سا هی‌ج په‌یوه‌ندی د‌ناق‌به‌را هی‌مای‌ی و ئە‌و ت‌شت‌ی پی ده‌یته نا‌ف‌کرندا نینه، به‌ئ‌ی دبیت ه‌نده‌ک جار‌ان په‌یوه‌ندی د‌ناق‌به‌را واندا به‌یته دیت‌ن وه‌ک ((سووربونه‌وه) له توورمیی یان له شه‌رمدا و (زه‌رده‌ه‌ل‌گران) له ترس یان نه‌خوشی دا)) (م‌جم‌د مع‌روف: ۱۹۸۷: ۶). ژیان یا پ‌ره ژ جو‌رپ‌ین هی‌مایان ئە‌وین روله‌کی گ‌رن‌گ د چالا‌کیین م‌رق‌ایه‌ت‌یدا دبینن، به‌ئ‌ی هه‌ر ج‌شاکه‌کی کۆمه‌له‌کا هی‌مای‌ین ده‌ست‌ن‌ی‌شان‌ک‌ری هه‌یه کو د تایبه‌تن ب وی ج‌شاک‌ی و ئاخ‌شت‌ن‌ک‌ه‌ری‌ن وی ج‌شاک‌ی‌شه.

ج. زمان سیستمه (Language is System):

هه‌ر زمانه‌ک ل ژیر سیستمه‌کی تایبه‌ت کارد‌ک‌ه‌ت، کو ئاخ‌شت‌ن‌ک‌ه‌ری‌ن وی زمان‌ی ق‌ی سیستمی دوهر‌گ‌رن و د نا‌ف زمان‌ی خو‌دا ب‌کار‌د‌ئ‌ینن. واته ((ئە‌گەر زمان خاوه‌نی پ‌یره‌ویکی تایبه‌تی نه‌بی‌ت، ئە‌وا ک‌ه‌س ناتوانی فی‌ری بی‌ت)) (م‌حم‌د مع‌روف: ۱۹۸۷: ۶). هه‌ر زمانه‌کی ر‌ی‌زمانه‌کا تایبه‌ت هه‌یه و ل سه‌ر ئاخ‌شت‌ن‌ک‌ه‌ری‌ن خو‌ د سه‌پ‌ینیت، کو دب‌یژنه ق‌ی ر‌ی‌زمان‌ی سیستمی ده‌نگی ب وی ر‌امانی کو هه‌ر زمانه‌کی سیستمی خو‌ هه‌یه و ب ر‌ی‌کا ق‌ی سیستمی ژ زمان‌ین دیت‌ر ده‌یته جو‌دا‌ک‌رن (نبیل عب‌د‌اله‌ادی و عب‌د‌الع‌زیز: ۲۰۰۳: ۱۹). په‌ی‌شا سیستم ژ کۆمه‌له‌کا ک‌ی‌ش‌ین زمان‌ی پ‌یک ده‌ی‌ت، واته ب‌کارئینانا ده‌نگ و دار‌شت‌ن و پ‌یک‌ه‌اته و ئام‌راز‌ین ده‌ر‌پ‌ر‌ینی ی‌ین فه‌ره‌ه‌نگی و ر‌سته‌سازی (م‌ی‌ش‌ال ز‌ک‌ریا: ۱۹۸۳: ۳۸). بو نموونه، د ئاست‌ی ده‌نگ‌سازی‌دا، هه‌ر زمانه‌ک ژ کۆمه‌له‌کا ده‌نگان پ‌یک ده‌ی‌ت، دبیت د ه‌نده‌ک ده‌نگاندا ل گ‌ه‌ل زمان‌ین دیت‌ر ده‌اوبه‌ش بن و دبیت د ه‌نده‌ک ده‌نگاندا د‌ج‌یا‌وا‌ز‌ین. هه‌روه‌کی [ت] کو د زمان‌ی عه‌ره‌بی و زمان‌ی ئنگلیز‌ی‌ز‌یدا هه‌یه (ش‌ح‌ده فارغ و‌ی‌ن دیت‌ر: ۲۰۰۸: ۱۷). ((پ‌یره‌وی ده‌نگی زمان ر‌ی‌گه‌ی ئە‌وه‌مان ده‌دات که ژماره‌یه‌کی که‌می ده‌نگ دووباره و س‌ی باره ب‌که‌ینه‌وه له ر‌و‌نانی ج‌یا‌ج‌یا‌دا تا وه‌کو دان‌ه‌ی واتایی دروست

بیت. پیرموی زمانیش ریگهی ئەم دانە واتایانە (واتە ئەم مورفیمانە) دەدات کە لە ژمارهیهکی زۆر وشەدا دووبارە ببنهوه تا وهکو مروڤ بتوانی بە ئاساتی لە چوارچیوهی زمانهکهیدا چه مکی ساده و ئالوز دهبریری ((محمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). واته ئەو کەسی زمانهکی بزانیته، نابیت پهیشین وی زمانی ب شیوهیهکی دابراو و ژیکشه کری بدرکینیت، به لکو پیدقی یه یاسایین (rules) کومکرنا پهیشان بزانیته، داکو رستین تهواو پیک بینیت. (روی.سی. هجمن: ۱۹۸۹: ۱۹). ب قی شیوهی ههر زمانهکی سیستمی خوئی تایبته ههیه ژ بو لیکدانا دهنگان و پیکئینانا پهیش و فریز و رستان و ل سهر زمانی خو دسه پینیت.

ح. زمان تایبته ب مروڤیته:

زمان ئیکه ژ وان تایبته تیین مروڤی ژ بۆنه وه رین دیتر جودا دکته، چونکی ب تنی مروڤی شیانیین ئاخشتنی هه نه. ((بی گومان ئاژهل و په له وه و گیانله به رانی تر به گشتی جوړه پیره ویکیان ههیه بو له یه ک گه شتن ههر چه نده زور سادهش بیت به ئام ئەم (زمانانه) له چالاکیدا زۆر له زمان که مترن و ریگهی گیانداران نا دهن له رابردوو یان پاشه روژ یان بکوئنه وه و درۆ بکهن یان شت له زمانی ترموه وه ریگرن ((محمد معروف: ۱۹۸۷: ۸). واته ب تنی مروڤ دشین هزر و بیرین خو ب شیوی گوتن ده برین، ژ بهر قی ته گهری زۆریه یا فه کوله ران ریگه فتنی ل سهر وی چه ندی دکهن کو زمان و هزر ل دهڤ مروڤی ژیک ناهینه جودا کرن (محمد محسن عبدالعزیز: ۱۹۸۳: ۹). واته ((زمان مافی مروڤه به ته نیا، هویه کی ناغهریزیه که مروڤ ده توانیت بو له یه کتر گه یشتن، هاریکاری یان ده برینی هه ست و ئارموزو به کاریبیت. به واتیه کی تر، زمان هویه که بو جیا کردنه وهی مروڤ له زینده وهی تر. ئەم باوهرهش ماومیه کی زوره تا ئیستاش له کاره زمانه وانیه کاندای دوویات ده کریته وه ((محمد معروف: ۱۹۸۵: ۸۷). زمان وینه یه که ژ هیشی و داخوازیان بو نه وه یین داها تی. ئانکو زمان هزرا مروڤایه تییه و ریگه که بو فه گوه استنا هزر و زانیاریان ژ باب و باپیران بو زارو کین وان و ژ دیروکی تا نوکه.

خ- زمان ئامرازى پەيوەندىكرنىيە (Language is a Communication Tool):

زمان ئامىره كه كو مروڤ روژانه بو كرىارا گه هاندنى و پەيوەندىكرنى دناقبه را خو و تاكه كه سىن جفاكيدا بكار دئىنيت. پەيوەندىكرن، يان گه هاندن پروسىسا ئالوگوركرنا بىر و بوچوون و زانىارىيانه، كو ژ كارئىنانا هىمايان و شروڤه كرن و هنارتنا وان پىك دهىت. كرىارا گه هاندنى يا سهركهفتى نابىت ئەگەر نامىن زمانى (واتا و رامانىن ئاخشتنكهرى) ل گهل واتا و رامانىن د گه هنه مىشكى گوهدارى درىكهفتى نه بن. واته پىدقئيه ئاخشتنكهرى شىانىن بكارئىنانا زمانى هه بن، ئانكو هنارتن و ومركرتنا نامىن زمانى د كرىارا گه هاندنىدا (شحه فارغ وىين دىتر: ۲۰۰۸: ۱۹). ئانكو ((زمان له بنه رهدا برىتیه لهو رىككهوتنى كومه لایه تىبه. بو نمونه، ئەو كه سانهى به كوردى دهوین بى ئاگایى خویمان پىك هاتوون له سه ر ئەوهى دهنگى / بهر/ وهك هىمايهك له جياتى (مىوهى درهخت و گيا و گوڤ) بهكار بىنن. ئەوانهى گوپيان لهم وشهيه دهبىت له كوردى تىدهگن وا چاو مروان دهكرىن هه مان ديارده له مىشكىاندا تومار بكه ن)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۴۶). (ساپىر) دبىنيت كو زمان بهرزترىن رىكه كو ده رىپىنى ژ كارى پەيوەندىكرنى بكهت، به لى ل گهل قى چه ندى، بهايهك دايه رىكىن دىين پەيوەندىكرنى و پەيوەندىيا وان ب پروسىسا دركاندنىڤه دياركرىه (رومان ياكوبسون: ۲۰۰۲: ۶۰). ب قى شىوهى زمان ب بنىاتى سه رهكى شارسىتانه تا مروڤى دهىته دانان و دبىته هوكارى سه رهكى پەيوەندىكرنى دناقبه را دهستىاندا. ب رىكا زمانى ئەگەر مروڤ بمرىت، ب هىچ رهنگه كى ژ زىانى ناهىته دابرىن، چونكى ژ كارىن زمانى، مروڤ ب درىژىيا دىروكى د پىكئىنانا هزر و بىر و روشنبىريا دهستەيىن داهاتىدا به شدار دبىت (جمعه سىد يوسف: ۱۹۹۰: ۱۳).

د- زمان دوو لایه نه (Language is Duality):

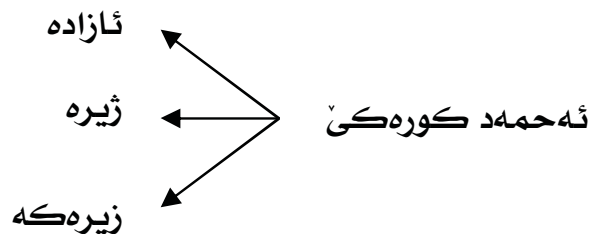
ئەڤ تايبه تیه وى چه ندى دگه هىنيت كو د هه ر زمانه كيدا مروڤ دشىت ژماره كا مهزن ژيه كه يىن جىاواز ژ ژماره كا كىم يا كه رهستان پىك بىنيت (John Lyon: 1985: 21). (چومسكى) دبىت كو هه ر زمانه كى مروڤايه تى ژ لایى

پیکهاتنیڤه ژ دوو ئاستان پیک دهیت: ئاستی لیكدانی، ئهوژی پیک دهیت ژ کهرهستین خودان واتا کول گهل ئیک دهینه ریکخستن و گونجاندن داكو د ناڤ ئاخشتنیڤا رستان پیک بینیت و ئاستی دهنگی (جمعه سید یوسف: ۱۹۹۰: ۴۴). ل قیری مه بهستا مه ئهوه کو دهمی رستهکی د ئاخشتنیڤا ب کاربینین، پیدقییه پهیوهندیا دناقبهرا کهرهستین ویڤا ل بهرچاڤ وهریگرین و ل دهڤ خو پهیشان ب کارنهئینین. واته پیدقییه ئاگههداری ههردوو پهیوهندیین ئاسویی و ستونی بین. ((پهیوهندی ئاسویی بریتی یه له پهیوهندی سینتاکسی نیوان وشهکان و دهرکهوتن و گونجانیان له گهل یهکتردا له ناو چوارچیوهی رستهدا به شیوهیهکی ئاسویی، واته کام وشه له گهل کام وشهدا دهچنه پال یهکهوه (((تالب حسین: ۱۹۹۸: ۳۳). بو نموونه: -

- په نجرهاته شکاندن.

پهیوهندیا پهیفا (په نجر) ل گهل (شکاندن) پهیوهندییه کا گونجاییه، بهلی د رستهکا وهکی (زاروکهک هاته شکاندن)، ل قیری پهیوهندیا دناقبهرا (زاروک) و (شکاندن) دا، نه گونجاییه، چونکی زاروک ناهیته شکاندن و بو شکاندنی ناهیته دانان. ((پهیوهندی ستونی بریتییه له پهیوهندی فه رههنگی (مورفولوجی) نیوان وشهکان و گورینی وشهیهک به وشهیهکی تر له هه مان بیئهدا له سه رباری ستونی بی ئهوهی کار له رستهکه بکات و واتاکهی ب شیوینی، واته چ وشهیهک دهکری ل شوینی بکه، یان کار، یان هه ره بهشیکی تری رسته دهکهویت (((تالب حسین: ۱۹۹۸: ۳۴). بو نموونه: پهیوهندیا دناقبهرا پهیشین (ئازاد) و (ئازا) و (زیرهک) و.. هتد، پهیوهندییه کا ئالوگورکرنی دناقبهرا واندا ههیه، چونکی هه می سه رب ئیک بهشی ئاخشتنیڤه نه و د هه مان رستهدا دشین جهی ئیک بگرن. وهکی :-

بکار دئینن ژبو نیشاندا نا کارین خوین داهینه رانه دا کو بینه سه رکیش و هزرخان و زانایین ملله تی (نایف محمود: ۱۹۸۵: ۳۲). ب قی شیوهی مروف دشیته هندهک ئافراندی و تشت و رویدانین سروشتی و ئەندیشهیی دروست بکته و ب داهینیت کو ب هیچ رهنگه کی، به لکو مه حاله بهینه دیتن، یان رویدان. واته مروف ب ریکا په یشین ریکخستی، هه بوونه کی ددهته ئەفان تشتان و رویدانان و ب هیمايان دەستنیشان دکته و د نا ق میسکی که سانی دیترا - ئەوین د زمانی وی دگهن - خر قه دکته، نموونه ل سه ر قی چهندی ئەفسانه و داستانین ئەندیشهیی وهکی (ئه لیاده و ئودیسه و گلگامش و ... هتد)، کو داهینانه کا هونه ریا بهرز د وانا دهیته دیتن (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۶۱).

ز. زمان ئالوگورکرنه (Language is Interchange ability):

ئه ق تایه تیه وی چهندی دگه هینیت کو د شیاندایه مروف د هه مان دهمدا دوو رولان (ئاخشتنکه ر و گوهدار) ب ده سته بینیت. ئانکو ئاخشتنکه ر رویدانه کا زمانی یا ده ستنیشانکریدا دشیته رولی گوهداری و مرگريت و به روفاژی، چونکی ئاخشتنکه ر و گوهدار هه ردوو سه ر ب ئیک سیسته می زمانیشه نه. ئانکو هه ر ئیک ژ وان دشیته کو مه له کا رستان دروست بکته و تیبگه هیت، ل دو ماهیی دشین جهی ئیک بگرن و رولین خو لیک بگوهورن (مهی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۱). گوتن و بیستن ب هاریکاریا نیشانین دهنگی پیکه دهینه گریدان، کو د میسکیدا درکاندا دهنگین جیاوازین گوهدار و مرگريت و جیگیربوونا وان دهیته گونجاندن، ئەق گونجاندا دناقهه را گوتنی و بیستنیدا دبیزنی په یوه ندیا دهنگیا هاویه ش (Correlation Phonetique). ههروه سا گونجاندا واتایی یا دناقهه را میسکی ئاخشتنکه ری و میسکی گوهداریدا دبیزنی په یوه ندیا واتایا هاویه ش (Correlation Semantique) (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۶۷). ئاخشتنکه ر دشیته ل ده می ئاخشتنی، گوهداریا خو بکته، و چاقدیریا گوتنن خوین تایهت و چه وانیا ب جهینانا وان بکته، کو هندهک جارن ده می توشی شاشیین زمانی دبیت،

راستقەکرنا وان دکەت و دشیّت دەربەرینیّت خو بگوهورپیت، ئەگەر هەست پی کر کو دەربەرینی و د ئاشکەرا و د جەئ خو دا نینن (محر الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۱). ب قی شیوهی زمان نه ب تنئ هنارتنا نامانه، به لکو هنارتن و وهرگرتن و تیگههشتنا نامین زمانیه، چ ل دهف ئاخشتنکەری، یان گوهداری بیت، یان ل دهف کەسهکی ب هەردوو رولان رابیت.

س. زمان رهنکشه دانه (Reflexivity):

ئەف تاییه تیه ب تنئ ب زمانی مروقیشه دهیته گریدان، کو تا قئ قوناغئ ژ پیشکەفتنا زانستی و تهکنولوجی، هیچ سیستمه مەکی گه هاندنئ - ژ بلی سیستمئ زمانی - ناهیته دیتن کو د شیاندابیت ئامازهی، یان دەربەرینی ژ خو بکەت، ب وی شیوی زمان دەربەرینی ژ سیستمئ خو یی زمانی دکەت. واته ب ریکا زمانی، زمانی خو شروقه دکەین و ل سەر دئاخشین. ههروهکی دبیزین ئەف په یقه (ناقه)، یان (کاره)، یان (بهرکاره)، یان . هتد. ههروهسا دهمی په یقه کا وهکی (گول) شروقه دکەین و دبیزین کو ئەف په یقه ژ سئ دهنگان پیک دهیته و . هتد (محر الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۲). گرنگیدانا مروقی ب زمانی و ئەو ههولدانین هاتینه کرن ژ بو زانینا نهینی و شیواز و دیاردین وی بو دهمهکی دویر و دریز قه دکهریت، کو قه کولینیت دهستیکی بو زانستی زمانی - ههروهکی زانایین شوینواران دیتین - بو سومه رییان دزقرن، ئەوین ئیکه مین قه کولینا زمانی ل سالا (۱۶۰۰ پ.ز) تومارکرین. کو هندهک تیکستین ریزمانین کەفن ل وهلاتئ (بابل) دیتینه و ئەف تیکسته ل سەر دهپان و ب نقیسینا مساماری ل سەر داریتنا کار و جهناق و جورین دیتر ژ په یقین سومه ری ل گهل بهرام بهر کرنا وان ب په یقین ئەکەدی (بابلی) هاتبوونه نقیسین. مەبهست ژ قئ چەندی پاراستنا زمانی سومه ریبوو، ئەوی ل وی دهمی بهرهف نهمانئ دچوو، کو زمانی سومه ری، ئەو زمانبووی گه لهک ژ ئەدهمی بابلی پی هاتیه نقیسین (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۴۲). ب قئ چەندی زمان هەر ژ کەفندا بوویه جەئ قه کولین و دویچوو نا زانایان و چەندین ریباز و قوتابخانه سەرهلداینه

كو كارى وان يى سهرهكى شروقه كرنا زمانىبوو ل سهر پيكهاتين وى و دبيزنه فى دياردى ميتازمانى (Meta Linguistic) و تا نوكهزى د ههر زمانهكى سروشتيدا ئەف ريبازه يا بهردهوامه.

ش. زمانين جيهانى ژ لايى ياساين بنه رتيه د وهكهفن:

ژمارا زمانين جيهانى نيژيكى (۵۰۰۰) هزار زمانانه. ئەگەر تهماشه يى فان زمانان بكهين، دى بينين جوړه ليكچوونهك دناقهرا واندا ههيه، كو ههمى زمانين جيهانى ژ ناستى دهنگى و ريزمانى (دهنگسازى و رسته سازى) پيک دهين. ههروهسا ههمى زمانين جيهانى ژ ناڅ و دهم و جه و پرسيار و .. هتد پيک دهين، كو ژمارهكا دهستنيشانكرى ژ دهنگان دهينه ليكدان ژ بو دروستكرنا كه رستهين زمانين واتادار، ژ فان كه رستهستان فريز و رسته دروست دبن (محمد حسن عبدالعزيز: ۱۹۸۳: ۱۶). ههر زمانهكى جيهانى جوړه ريکخستهك دناقهرا يه كه يين ويدا ههيه، كو ئەف ريکخسته دهيته دابه شکر ل سهر:

۱. ريکخستنا دهنگى: ئەف ريکخسته درکاندنا په يشان، يان به شين وان دهستنيشان دکهت ل دويش وى ريکهفتنا ناخستنکهرين زمانى ل سهر دچن.

۲. ريکخستنا مورفولوجى: ئەو ريکخسته ئەوا ب ريکا وى پيکهاتنا په يشان و جوړين وان و دارشتنين وان پى دهينه چاره سهرکرن.

۳. ريکخستنا سينتاكسى: واته ريکخستنا په يشان د ناڅ رستاندا، يان شيوين رستان ئەوين د ناڅ زمانيدا ريکهفتن ل سهر هاتيه کرن.

۴. ريکخستنا سيمانتيكى: واته ريکخستنا يه كه يين زمانى ل دويش سيمايين وان يين واتايى و بهر به لاڅ د زمانيدا.

۵. ريکخستنا فهرهنگى: مه بهست پى کومه له كا په يشين زمانينه، ئەوين د ناڅ چارچوقى زمانيدا دهربرينى ژ واتا و هه لويستين جياواز دکهن (السيد عبدالحميد سليمان: ۲۰۰۳: ۳۱). ب فى رهنگى، ئەف پينچ ريکخسته د

هه می زماناندا دهینه دیتن. هه رستهك د هه زمانهكیدا ژ گریهكا ناخی و گریهكا کاری پیک دهیت، و هه گریهك ژ پهیشهکی یان چهند پهیشهکان پیک دهیت، و هه پهیشهك ژ مورفیمهکی یان زیدهتر پیک دهیت، و هه مورفیمهك ژ برهگهکی، یان زیدهتر پیک دهیت، و هه برهگهك ژ دهنگهکی، یان چهند دهنگهکان پیک دهیت، کو دبیزنه قی ریکخستنئ شیوی هه رهمهکیی زمانی. ههروهسا د هه زمانهكیدا رسته ژ (بکهه(S) و کار(V) و بهرکار(O)) ی پیک دهیت. بهئی ریکخستنا وان ژ زمانهکی بو زمانهکی دیتر دهیته جوداکرن، بو نمونه د زمانی کوردیدا (S.O.V)یه و دزمانئ عرهبیدا (V.S.O)یه و دزمانئ ئنگلیزیدا (S.V.O)یه.

ص. زمان شیواندنه (Language is Prevarication):

مههست ژ قی تایهتیئ ئهوه کو د شیاندایه زمان بو خاپاندنی، یان شیواندنی، یان درهوکرنئ بهیته بکارئینان. هندهك فهکولهر دبینن کو ئهف تایهتیه - دگهل تایهتیا رهنگشهانئ - زمانی مروقی ژ هه می جوړین دینن گههاندنی جودا دکهت. بهئی هندهکین دیتر دبینن کو ئهف تایهتیه پتر وهك شیوازهکی ئاخشتنکهههه دهیته دیتن ژ تایهتیهکا زمانی (مهی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۲). شیواندن خاسیهتهکه ژ خاسیهتین زمانی کو مروق ژوربهی جارن بو سهردابرنه خهکی بکارئینیت، ئهوژی ب ریکا پیشکیشکرنا زانیاری و ههوالین د خزمهتا ژیدهری گههاندنیدا بهینه بکارئینان. بو نمونه، ریکلامین بازارگانی و پروپاگهندهیا سیاسی کریارهکا ریکخستی پیک دئینن ژ بو لادانا واتایا تشتان، کو ئارمانجا وان ب تنئ خزمهتا بهرژهوهندیین جهئ راگههاندنییه، یان ئهه لایهنی سیاسی قی پروپاگهندی ئاراسته دکهت. ب قی چهندی ریکلامین بازارگانی و پروپاگهندهیا سیاسی گهلهك شیوازین راگههاندنی و هیمایین جوړاوجور بکارئینن ژ بو سهردابرنه خهکی و داکو ل دوماهیئ بگههنه ئارمانجین خوینن سهههکی و بهرژهوهندیین خوینن تایهت.

ع- زمان ل دویف (دهمی، جھی، تهمهنی) دهیته گوهورین:-

زمان ژ ئهجامی وان هیژین جفاکیین کارتیکرنی ل دهنگان و رامانان دکن دهیته گوهورین، هیج زمانهك نینه د شیاندابیت بهرامبهری هیژا پیشکەفتنی راوهستیت و پشتی دهمهکی گوهورینین ئاشکرا تیدا دیارنهبن. ئانکو زمانین دروستکری (نهیین سروشتی) توشی گوهوریننی دبن، چونکی ئەو کەسی زمانهکی دروستکەت، دەستەهلاتی ل سەر دکەت بهری بکهقیته بهر دەستی ئاخشتنکهران، بهئی دهمی ژ بو ئارمانجهکا دیارکری دناقهرا ئاخشتنکهراندا هاته بکارئینان، ل ژیر دەستەهلاتداریا داهینهری دهردکهقیت و دبیتە سامانی ئاخشتنکهران و ل دویف ئارمزویا خو گوهوریننی تیدا دکن و پیش دئیخن (فردینان دی سوسور: ۱۹۸۵: ۹۴). ئەگەر زمانی د ناڤ دەمیدا وەرگرن و جفاکی ئاخشتنکهران فهراموش کەین - وەسا دبیین کو کەسەك بو ماوی چەند چەرەخەکان ب تنی ب ژیت و دەم کارتیکرنی ل زمانی وی ناکەت، بهروفاژی فی چەندی ئەگەر جفاکی ئاخشتنکهران وەرگرن و دەمی فهراموشکەین، کارتیکرنا هیژین جفاکی ل سەر زمانی نابیین. ب فی شیوهی زمان ل گەل جفاکی ئاخشتنکهران د دەمیدا دبوریت و پی کاریگەر دبیت و گوهورین تیدا دیاردبن. ئانکو ل قیری زمان ب دەمیته دهیته گریدان، چونکی دەم دهرفتهی ددهته هیژین جفاکی کو کاری خو بکن و گوهوریننی د زمانیدا بکن. واته زمان ل قیری شهنگستی بهردهوامیی ب خوفه دگریت کو ل گەل گەشه و گوهورینا جفاکی، زمان بهردهوام دهیته گوهوری (فردینان دی سوسور: ۱۹۸: ۹۶ - ۹۷) ب فی شیوهی هەر زمانهك ل گەل پیشکەفتنا ئابوری و جفاکی و رامیاری و هونهری و تهکنولوجی پیش دکەقیت و ب ریقه دجیت. بو نموونه د زمانی کوردیدا زور زاراف و پهیقین نوی پهیدابوینه داکو ل گەل پیشکەفتنا زانستی و تهکنولوجی بگونجیت و ب ریقه بجیت، وهکی پهیقین (کومپیوتەر، ئەنترنت، ئیمیل،... هتد) کو ژ زمانی ئنگلیزی هاتینه وەرگرتن و د ناڤ زمانی کوردیدا دهینه بکارئینان. وئەڤ جورین زاراقان د دەمین بوریدا ب هیج رهنهگهکی د ناڤ زمانی کوردیدا نهدهاتنه دیتن و بکارئینان. ههروهسا

